

Са Савезног савјетовања у Мостару

Савез пољопривредо-шумарских комора ФНРЈ организовао је 9, 10 и 11 маја т. г. у Мостару Савезно савјетовање о воћарству, виноградарству и повртарству.

На савјетовању су поднесени следећи реферати:

1. Модернизација расадничке производње — референт Инг. Воја Ступар.

2. Проблеми подизања интензивних воћних и лозних засада — референт Инг. Александар Мишев

3. Проблеми производње и реализације шљиве — референт проф. Инг. Шериф Бубић

4. Перспективни план развоја повртарства и организација индустријске производње поврћа — референт Инг. Осман Пирија.

Да би упознали читаоце са садржајем поднесених реферата обзиром на ограниченост простора у часопису објавићемо само у изводима појединости третиране у рефератима.

У овом броју објављујемо реферат Инг. Воја Ступара.

Модернизација расадничке производње у ФНРЈ

Крупни задаци који стоје пред нама у вези са извршавањем перспективног плана подизања интензивних плантажних воћњака и винограда на социјалистичком сектору и у кооперацији, захтијева да без одлагања рјешавамо и нека важна питања расадничке производње.

На та питања скренута је озбиљна пажња од стране СПШК-а још на I савјетовању о воћарству и виноградарству одржаном децембра 1958 године у Београду. Тада је речено да ће се подизање интензивних воћњака и винограда само у I фази, т. ј. прве двије године и на површини од око 5.000 ха воћњака и 3.000 ха винограда, морати извршити претежно садницама из увоза, а да ће се за то вријеме предузети потребне мјере за оспособља-

вање властите расадничке производње да би могла дати одговарајући садни материјал за интензивне засаде.

Данас, годину и по дана иза тога, не бисмо могли рећи да је по овоме питању урађено све што треба. Ако тражимо узроке због којих процес модернизације наше расадничке производње у прошлом периоду није почео да се одвија у складу са поставкама и потребама које произлази из задатака перспективног плана, доћићемо, између осталог, и до тога да све доскоро није било ни јасног става о томе на који начин би требало да се код нас реализује концепција о модерној расадничкој производњи.

Разлози због којих је расадничка производња у Југославији остала све досада на ниском нивоу

не могу се тражити само у објективним или пак само у субјективним факторима. Али, мислим да не би много погријешили ако би рекли да, нарочито посљедних година, нисмо искористили неке повољне објективне могућности за рјешавање проблема расадника. Мислим при томе на то да нисмо искористили околност што се на социјалистичком сектору подижу плантаже за које су потребне знатне количине садница. Расадници сада не производе само за индивидуалног сељака који купује мале количине вишегодишњих садница, шароликог сортиманта. Они сада треба истовремено и чак првенствено да производе једногодишње саднице за крупна социјалистичка газдинства која купују велике количине садница, а ужег и пробраног сортиманта. Тиме се у великој мјери измијенио карактер тржишта садног материјала код нас. На ту значајну околност, међутим, нисмо обратили довољно пажње и нисмо предузели одговарајуће организационе мјере, да бисмо објективно повољну ситуацију која пружа наш садашњи привредно-финансиски систем што боље искористили.

Све што је досада предузимано у појединим случајевима, претставља тек настојање да се у оквиру постојећих организационих форми односно систних расадника капацитираних према потребама појединих срезова или чак комуна, одржи континуитет у производњи и ту и тамо нешто мало поправи. Идеја о концентрацији ове производње у мањем броју расадника налази још увијек на отпор и она је досада, и то тек код стручњака, еволуирала негдје до око 50 расадника у ФНРЈ. У стварности још увијек имамо преко 200, мада неки од њих производе тек по неколико хиљада садница годишње.

Питање пласмана производа расадничке производње увијек је претстављало питање од највећег интереса за расаднике. Истовремено би се могло рећи да је несигурност пласмана био главни узрок да су и неки од оних некад доста добрих и релативно великих ра-

садника спали на то да тек животаре.

Тржиште је један од главних објективних фактора о коме се мора водити рачуна и у будућем раду на модернизацији расадничке производње. Од интереса је због тога да се овдје изнесу неки примјери који показују настојања да се нађе рјешење овога проблема.

Тако је, на примјер, Пословни савез за воћарство и виноградарство НР Србије у 1959 години, добивши гаранцију Извршног вијећа Србије, приступио уговарању производње садница. Да би обезбиједио квалитет уговореног садног материјала, Савез је условио расадницима да племке могу узимати само из селекционих засада преко Завода у Чачку и Сремским Карловцима или пак оне које је Савез узео из Италије. Обим уговарања димензиран је према акционом програмом Савеза, односно његових чланица. Савез је обавезан да све произведе саднице откупи по уговореној цјени под јединим условом да квалитативно одговарају. Могло би се рећи да је за расаднике овакво рјешење повољно. Међутим, за Савез односно, за заједницу у ширем смислу, такво рјешење је неповољно у оном случају кад се из било ког узрока не подижу планирани објекти и саднице остану неискоришћене.

У БиХ су организовани тржни дани на којима су се сусретали произвођачи садница, с једне, и организације које су планирале подизање плантажа, с друге стране. На тим састанцима испољиле су се двије различите тенденције. Расадници су тражили да се склапају чврсти уговори унапријед за двије до три године и да се уговорена производња авансира, Задруге и друге привредне организације, којима су према њиховим програмима саднице биле потребне, нису смјеле улазити у такве уговорне односе пошто нису могле бити сигурне да ће и када ће им бити одобрен инвестициони зајам. У тој ситуацији поједини средски пословни савези су примајући ризик на себе, склапали уговоре са расадницима. Међутим, многи од њих су

убрзо почели тражити раскидање уговора пошто су констатовали да рјешење инвестиционих елабората не иде како је то било испланирано а срески одбори нису били вољни да пословним савезима покрију губитак из тога посла. Понегдје су, опет, срески одбори пристали да дају регрес на уговорене саднице да би се оне могле по сниженој цијени продавати индивидуалним произвођачима само зато да не би довели у питање опстанак свога расадника и т.д. Сличних покушаја је било и у другим крајевима и ситуација је мање више свуда иста.

Данас, кад треба да трасирамо путеве модерне расадничке производње у нашој земљи, за нас су ове поуке веома важне и ми из њих морамо извући одређене закључке:

1) без усклађености — синхронизованости расадничке производње са динамиком подизања интензивних планатажних воћњака на социјалистичком сектору не може се остварити стабилна и квалитетна расадничка производња, која при томе не би била дотирана;

2) ову синхронизацију није могуће остварити само тиме што ће се перспективним планом и акционим програмом предвиђети обим и темпо подизања засада. (Замислимо само кад би неко узео рецимо да мијеша бетон на основу тога што је у перспективни план унијето подизање брана за хидроцентралне);

3) потпуна синхронизација је могућа само на основу правовремено ријешених и одобрених инвестиционих елабората, односно уговора које ће поједине организације закључити са расадницима на основу одобрених инвестиционих елабората;

4) расадничка производња, односно онај њен дио који је потребан социјалистичким пољопривредним организацијама за интензивне засаде, а то је сигурно главни дио, укључиће се на овај начин у систем инвестиционог финансирања који мора да респектује неопходне агротехничке рокове и вријеме потребно како за узгој воћњака и

винограда тако и за производњу квалитативних садница;

5) једино на тај начин може се са сигурношћу и без дотација да се отклони она неизвјесност у погледу пласмана садница која је досада парализовала рад расадника;

6) На тој основи могуће је отворити процес сигурне и релативно брзе модернизације расадничке производње у нашој земљи, а расаднике изградити као самостална, модерна, крупна привредна предузећа, способне да даду квалитетан садни материјал за интензивне воћњаке и винограде.

Заправо у чињеници да се подизање интензивних засада на социјалном сектору врши на бази кредита из ОИФ-а и лежи оно што је битно ново у садашњој ситуацији и што нам омогућује да се изборимо против стално дјелујуће тенденције затварања тржишта садног материјала у уске оквире појединих комуна, срезова па и република. Тако ситно и ограничено тржиште нужно је рађало ситне и слабе расаднике са неквалитетном, а притом још и скупом производњом. Нама је, насупрот томе, потребна крупна — модерна индустријска расадничка производња која ће бити опремљена најсавршенијим производним средствима у којој ће радити најбољи стручни кадрови, који ће бити чврсто повезани са научним основама на једној, и праксом, на другој страни и производити високо квалитетан селекционисани садни материјал, који ће усто бити и јефтинији него сада. Први и основни услов за изградњу таквих модерних расадника јесте крупно и широко отворено тржиште. А ако се то тржиште може још и тако организовати да се пласмана главног дијела производње унапријед осигура, као што је то случај у нашим садашњим условима — онда заиста нема разлога да се сумња у то да је код нас могуће изградити најсавременију организацију расадничке производње, која ће бити способна да задовољи не само наше потребе, већ да буде значајан фактор и на међуна-

родном тржишту садног материјала.

У просјеку, нама је за социјалистички сектор потребна годишња производња од око 5—6 милиона воћних садница и 17 милиона лозних калемова прве класе, Уз примјену савременог технолошког процеса цијела та количина може да се произведе на око 1500 ха расадничке површине. Ту количину расадници би производили на бази чврстих уговора са организацијама које су добиле кредите за подизање засада. Имајући осигуран пласман главног дијела своје производње расадници би могли, без опасности, да се упуштају и у већу производњу рачунајући при томе и на остало тржиште како унутрашње тако и спољно. Истовремено би смјелије могли ићи и у инвестиције ради своје модернизације и усавршавања процеса производње.

Дискутује се често о томе колики нам је број крупних расадника потребан? Гдје они треба да буду лоцирани? Какав би њихов однос био према комунама на чијој се територији налазе? Ко би и како обједињавао рад тих крупних произвођачких предузећа? Често се могу чути и аргументи о непрактичност крупних расадника. Говори се у прилогу неких „средњих“ чија би дјелатност, а то значи и тржиште, била ограничена на један евентуално два сусједна среза и т.д. О тим питањим ће сигурно и данас бити ријечи. То је и потребно да би се ствари расчистиле и мишљења, по могућности, ујединила, јер посао који је пред нама, колико је важан толико је истовремено и сложен. Он би се лоше завршио ако би га прихватили, а да нисмо убијеђени у његову оправданост.

Морамо се, већ у самом начину прилажења овоме питању ослободити свега што је застарјело и преживјело. Чињеница је да је заостала расадничка производња у нашим савременим условима постала анахронизам и највећа кочница бржег кретања на путу интензификације воћарско-виноградарске производње у

цјелини, а на првом мјесту на социјалистичком сектору, гдје су остали услови углавном већ створени. Ми у овом моменту немамо ни једног таквог расадника на који би се могли угледати. Није чудо што се често не слажу ни појмови о томе шта је то велики расадник. За неког је то и расадник који производи 100—200 хиљада садница годишње и има продукт 1—2 милиона динара.

Треба зато подвући да искуство неких земаља са развијеном расадничком производњом и напредним воћарством и виноградарством, говори у прилогу таквих расадника који сами, или дјелимично о кооперацији, производе и продају годишње милионске количине садница. При томе се та производња још комбинује са производњом цвијећа, украсног шибља и паркарског дрвећа, тако да су то моћна привредна предузећа која, ако би се вриједност њихове производње прерачунала у динаре, остварују годишњи бруто продукт од пола до једне милијарде динара.

Ја не видим разлога зашто ми у нашој земљи не би могли изградити управо, таква предузећа за производњу садног материјала. То никако не значи да се целокупна производња таквог расадника мора сконцентрисати и одвијати на једном једином мјесту. Његова производња може да се организује и на релативно широком простору као што је, напр. цијели јадрански рејон од Бара до Горице, укључујући ту и Јужну Херцеговину. На цијелом том рејону довољан би био можда један воћно-лозни расадник са централом на једном мјесту (напр., код Сплита), а кооперанцима у 2—3 друга подручја јадранског рејона. У континенталном дијелу земље биће довољно 4 до 5 воћних и 2 до 3 лозна расадника. Толико отприлике имамо завода са којима ће расадници бити стално и тијесно повезани. Локација ових крупних расадника и њихових кооперантских пунктова извршила би се према најповољнијим еколошким условима за производњу односних врста садница и разуми-

је се, према саобраћајним и другим техничким условима.

Иако је расадничка производња специфична донекле и у томе смислу да њеном концентрацијом и механизовањем процеса производње не можемо постићи такве рапидне скокове у производности рада као у неким другим индустријским или пољопривредним дјелатностима, ипак крупни и модерно опремљени расадници имају огромне предности. Навешћу овде само неке од њих:

— наша научна служба, и кад би била развијенија него што је сада, технички не може да савлада простор ако имамо велики број ситиних и разбацаних расадника. Такви мали економски слаби расадници не могу да плаћају услуге научне службе на селекцији и рјешавању свих других проблема који се појављују у расадничкој производњи;

— ефикасна помоћ и контрола у раду на заштити од вирусних и других обољења и од штеточина у ситним расадницима је скоро немогуће;

— примјена скупљих машина нерационална је на мањим површинама;

— трошкови управе и режије сразмјерно су утолико већи уколико је расадник мањи;

— набавка лиценци за производњу нових сорти исплати се само крупнијем произвођачу садног материјала;

— савремена пропаганда и комерцијална служба, затим усавршавање кадрова кроз специјализацију у земљи и иностранству, ангажовање најквалитетнијих стручњака, материјална гаранција купцу за аутентичност сорте и квалитет, отпорност према осцилацијама на тржишту, борба са иностраном конкуренцијом и т.д. и т.д. . . . све су то питања која успјешно могу да ријеше расадници само ако су то крупне и економски јаче привредне организације, Биолошко-еколошки фактори, који као аргументат истичу противници крупних расадника, показује се као слаб аргумент у условима модерне агротехнике.

Тржиште свих наших расадника мора бити цијала Југославија, као и оно на страни. Никакав други моменат осим сигурности у погледу квалитета и цијене не би требало да утиче на поједине организације, односно њихову одлуку о томе са којим од изабраних расадника ће закључити уговор.

Однос расадника према срезу или комуни на чијој се територији налази у свему треба да буде онакав какав однос имају и остала велика, тзв. југословенска предузећа, на тој територији. Кадровска политика исто тако. Раднички савјет предузећа треба да одлучује о томе кога ће запослити и какво ће његово учешће бити у расподјели личног дохотка.

Обједињавање рада расадника у старом бирократском смислу ријечи не би било, јер оно није ни потребно. Расадници би ступили у пословна удружења са оним организацијама са којима их вежу заједнички послови и економски интереси. У пољопривредној комори су обавезни чланови и ту се донекле обједињује њихов рад. Са заводима су, као што је речено, стручно и у послу најуже повезани. Заводи би заправо највећи дио својих прихода требало да реализују кроз расаднике. Они би се тиме учинили потпуно заинтересованим за успјех расадника, а то је заправо и најбољи пут да се научни рад завода оваплоћује у пракси.

У свему, дакле, савремени расадници би били потпуно самостална предузећа, способна да политику расадничке производње воде сами, без много мијешања из администрације. Између њих и оних организација за које они производе садни материјал нису потребни никакви посредници. Такви посредници би само поскупљавали робу. Цијели посао око производње и промета садног материјала одвијао би се убудуће између двају радничких колектива-непосредних произвођача.

Познато је да су око производње, а нарочито пласмана садног материјала досада били ангажовани поједини референти из по-

словних савеза, комора, секретаријата за пољопривреду и др., а да су комуне врло често бринуле бригу одакле ће дотирати расаднике. Међу људима који су се овим питањима досад бавили из администрације има много оних који ће радије, а и успјешније дјеловати из самих расадника. Исто тако, знатан број расадничких кадрова који се сад, такорећи, злоупате у примитивним, малим расадницима, биће срећан акао своје стручно знање и искуство буде могао сјутра користити у великом економски јаком и модерно опремљеном расаднику, у коме неће главна брига бити: да ли ће се остварити плата или не.

За организацију модерне расадничке производње или, боље рећи, за изградњу савремене расадничке организације потребан је солидан стручни пољопривредни и комерцијални кадар. Руководеће кадрове за савремене расаднике требало би одмах, уколико већ нису били, послати да се упознају са организацијом посла у модерним расадницима земаља са најнапреднијом воћарско-виноградарском производњом, напр. у Италију или САД. Остали стручни кадар такође проведи кроз семинаре и курсеве у земљи и иностранству ради упознавања са свим најновијим поступцима у техници производње.

То су, ето, само неке идеје набачене овдје да би се потстакла дискусија по овим питањима. Дискусија ће сигурно указати на многе друге важне ствари о којима ће се морати водити рачуна.

Поставља се још једно, практично питање: како ћемо од садашњих неколико стотина ситних расадника изабрати оне који имају услове да се брзо развију у крупне и савремене произвођаче садног материјала? И, друго: неће ли се изазвати поремећај у снабдијевању садницама ако се сад орјентисемо на мали број расадника, а занемаримо остале?

На ова питања најбоље ће се одговорити ако се сада одмах распише конкурс и одабере у првој фази онолики број расадника колико је неопходно да се континуелно

врши снабдијевање садницама. То ће свакако бити већи број од онога који смо спомињали напријед јер моментално немамо организација које могу да дају милионску производњу садница. Али, то је и добро што ће их бити нешто више у почетку. Нека се у њиховој међусобној конкуренцији одлучи који су од њих најбољи и нека у будућности отпадне они који не буду способни. То ће бити природан пут селекције и свођења броја расадника и капацитета њихове производње на праву мјеру. И остали расадници ће остати и несметано производити све дотле док налазе купце за своје производе. Мислимо да конкурс треба да распише Пољ. банка и да сав посао треба да се одвија у троуглу: расадник — Банка — пољ. организација која подиже плантаже.

Пољопривредна банка би код одобравања зајма условљавала зајма склапањем уговора са једним или више расадника који су курсом одабрани. Ови уговори неће се моћи, као досад, сматрати неком формалношћу. Пошто ће се вршити авансирање до једне половине вриједности садница и то тако да банка непосредно ту суму исплаћује расаднику са којим је уговор закључен, добро ће се водити рачуна с каквим расадником ће се посао закључити.

Природно је да у пракси ово неће ићи без тешкоћа, нарочито у прво вријеме док имамо посла са расадницима који се још нису изградиле и осамосталили. Али ће временом те тешкоће бити све мање. На крају ће, то је сигурно, кад расадници буду већ стабилне и комплетне производне организације које не могу доћи у кризу тама и кад им се деси да неки контингент својих производа морају да продају испод цијене производње или чак да униште, престати и сама потреба за уговарањем и авансирањем производње.

У овоме реферту, као и раније достављеном предлогу, заступљен је само једна аспект проблема модернизације расадничке производње. Назвао бих га организационим аспектом. Ов оније зато што дру-

га питања, а нарочито технолошка, сматрамо мање важним или можда посве ријешеним. То, свакако, не. Али, у овом термину питања: како поставити и изградити савремену организацију расадничке производње, ипак се мора сматрати примарним у склопу цијеле ове проблематике. Правилно рјешење организационих проблема (форме организације) допринијеће успјешном рјешавању питања тех-

нологије. Многе лијепе и добре познате ствари у расадничкој производњи нису досада могле бити примијењене управо због неријешених питања о којима сам овдје говорио. Наш садашњи привредно-финансијски систем отворио нам је повољне услове за решавање ових питања, а будућност нашег новог воћарства и виноградарства, обавезује нас да нађемо најцјелисходније рјешење.

Југословенско савјетовање о унапређењу производње природних шума

Од 27 до 29 маја 1960 године одржано је у Сарајеву савјетовање о унапређењу производње природних шума које је организовао Југословенски савјетодавни центар за пољопривреду и шумарство, Стручно удружење шумско-привредних организација Југославије и Савеза пољопривредно-шумарских комора Југославије. Савјетовању је присуствовало 300 југословенских шумарских стручњака и претставника привредних и научно-истраживачких организација, чланови Извршног вијећа НР Босне и Херцеговине Блажо Ђуричић и Салем Ђерић, секретар Секретаријата за шумарство ИВ НР Хрватске Инж. Фрањо Кнебл, претставници Савеза пољопривредно-шумарских комора Југославије и републичких комора.

Овом савјетовању присуствовао је и знатан број шумарских стручњака из НР Црне Горе.

На свјетовању су поднијети следећи реферати:

1. Инж. Димитрије Буре: стање и могућности повећања производње (прираста) и обима сјеча у природним-економским шумама.

2. Проф. Инж. Салко Ђикић: Значај савремене сјеменске и расадничке производње за повећање прираста у природним шумама.

3. Др Душан Млиншек: Интензиван узгој природних (економских) шум а— искуства НР Словеније и Швајцарске.

4. Др Душан Клепац: Прореде као активне мјере за повећање приноса и скраћивање опходне (производног процеса) у природним-економским шумама.

5. Инж. Милош Јефтић: Уношење четинара у шуме лишћара као мјера повећања приноса у природним-економским шумама.

6. Проф. Др Миливоје Ђирић: Могућности повећања продуктивности земљишта у нашим природним шумама.

7. Инж. Будимир Поповић: Повећање приноса (прираста) у природним шумама прихрањивањем (фертилизацијом).

8. Проф. Инж. Василије Матић: Актуелни проблеми инвентаризације шума код нас и начин њиховог рјешавања.

9. Инж. Бранко Михаћ: Јефтина изградња и одржавање шумских комуникација као услов повећања приноса у природним-економским шумама.

10. Јарослав Кудера: Кориштење дрвних маса у индустрији целулозе и папира.

У уводном реферату Инж. Димитрије Буре указано је на садашње стање наших природних шума које захватају површину од 8,8 милиона хектара са годишњим прирастом од око 20 милиона м³ дрвета и обимом сјеча од 19,5 милиона м³ бруто масе годишње, односно испод три кубна метра по хектару, што је најбоља илустрација ек-

стензивности газдовања у овој привредној грани.

Пред шумарство се поставља задатак да савременим, интензивним узгајем шума осигура заједници повећану производњу и потрошњу дрвета. Према оцјени, то би захтијевало годишњи прираст односно обим сјеча од 40 до 45 милиона м³ бруто масе уз одговарајућу индустријску прераду.

Увођењем метода сваременог и интензивног газдовања шумама обезбиједиће се повећање прираста односно обима сјеча. За то су свакако потребне и велике инвестиције. Сматра се да се основни задаци модернизације шумарства могу савладати у наредном петогодишњем плану и тако створити солидне основе за савремено газдовање шумама уз истовремено савлађивање и свих негативних последица стихиског газдовања у прошлости.

Цијени се да ће крајем наредног петогодишњег плана обим сјеча бити повећан од садашњих 19,5 на 30 милиона кубних метара дрвета, уз подизање плантажа топола и култура осталог дрвећа брзог раста на око 100 хиљада хектара. Према оцјени стручњака постоје могућности да се у 20-годишњем року засади око 700 хиљада хектара тополем и око 800 хиљада хектара четинарима.

Имајући у виду изложено, у наредном петогодишњем року треба уложити у шумарство око 100 милијарди динара, од чега 17,5 милијарди за подизање плантажа. По структури инвестиција, највећа улагања се предвиђају у шумске комуникације и опрему, без чега нема савремене и јефтине производње у шумарству. Ради обезбјеђења економичности тих инвестиција предвиђа се и рјешавање других проблема, као што је оспособљавање кадрова за савремену производњу, оспособљавање и усавршавање радне снаге која ће бити стално запослена, механизација радова, забрана паше у шумама и слично.

Без усвајања савремених концепција и метода, наше шумарство би са садашњим ниским прирастом

могло постати кочница развитка и других грана привреде. Због тога је програм интензивирања шумске привреде од великог значаја за читаву нашу привреду.

Посебно интересовање код учесника овог савјетовања изазвао је реферат Др Ивж. Душана Млиншека „Интезиван узгој природних (економских) шума“. По нашем мишљењу то је значајна и одлучујућа новина за савремено газдовање шумама.

Суштина концепција изложених у овом реферату састоји се у томе да се шума не посматра као производ већ као производно средство, па је због тога њега шума уз примјену одговарајућег система скупинско-поступног газдовања (Femelschlag) — основно питање.

Шумско газдинство, које је стручно и технички оспособљено да уведе скупинско-поступно газдовање мора из основа мијењати свој однос према производњи. Принцип подмлађивања се уклања и замјењује се принципом прорјеђивања.

Усвајајући концепције изложене у овом реферату, нека шумска газдинства у Словенији су већ прије неколико година прекинула са свим сјечама за подмлађивање и у цјелости прешла на прорјеђивање. Тако је, напр., код Шумског газдинства Словењ Градец, које има око 18.000 хектара привредних шума (од тога 3/4 једнодобних), сјеча у задњих пет година порасла од 60.000 м³ на 80.000 м³ годишње. Дакле, за 33% структура ових сјеча прилагођена је структури састојина.

Високи приноси којима се дивимо у Швајцарској, нијесу постигнути сјечама које су познате код нас. Тамо гдје Швајцарци годишње сијеку до 10 м³ на хектару сјеча се састоји од 80 — 90% из прорјеђивања, а само 10 — 20% из сјеча за подмлађивање.

Природни услови највећег дијела наших економских шума, по реферату, веома су погодни за интензивирање гајења и повећање производње дрвета. Од осталих потребних услова у реферату се наводи сљедеће:

— стручан и бројчано јак кадар;

— оријентација стручних кадрова на шуме, а не у администрацију;

— напредно схватање кадрова о узгоју, а исто ослобођење од свих шаблона;

— одговарајућа отвореност шума и механизација.

У нашим условима постоје свугдје могућности за увођење интензивног гајења шума. У неким републикама готово свугдје, у другом тек у почетцима. У неким републикама, као што је случај са Црном Гором, као почетак само одређена акција његе. Битно је да се у цјелини усвоје основна начела његе.

За што брже продирање интензивног гајења шума нужно је, прије свега, организовати стручне семинаре.

Можемо очекивати собзиром на актуелност интензивног гајења шума, да ће Секција за шумарство Пољопривредно-шумарске коморе НРЦГ организовати у току ове године један такав семинар, који би био значајан за усвајање концепција и метода интензивног гајења шума и повећања производње дрвета.

На крају треба истаћи да је ово веома успјело савјетовање указало кроз реферате и дискусију на разноврсност могућности за унапређење односно повећање производње у нашим природно-економским шумама.

Инж. Бранко Шоћ

Са скупштине Главног задружног савеза НРЦГ

VII Редовна годишња скупштина Главног задружног савеза земљорадничких задруга НРЦГ одржана 28 маја 1960 године у Титовграду, на основу поднесеног извјештаја о стању и раду земљорадничких задруга у Црној Гори у 1958 и 1959 години као и реферата „О неким актуелним проблемима земљорадничког задругарства“ констатује:

— Да се осјетио напредак задруга у правцу формирања задружних економија као социјалистичко пољопривредних газдинстава. Ово се огледа кроз проширење приликом комплексирања задружних површина, повећање задружног фонда, подизање дугогодишњих засада, изградњу економских објеката, набавку механизације, побољшању стручних кадрова итд.

— Задруге су у доброј мјери већ опремљене средствима за производњу и кадровски способне да се ангажују као организатори савремене пољопривредне производње преко разних видова кооперације; затим у сткupu и промету пољопривредних производа. Тиме су створене могућности да се задруге постепено ослобађају непољоприв-

редних дјелатности у свом пословима.

— Такође је констатовано да се још увијек није солидније пришло проучавању и примјени награђивања по јединици производа и да друштвено управљање у задругама није развијено у довољној мјери.

— Полазећи од досадашњег успјеха у раду задруга и извјесних пропуста на које је кроз реферат и дискусију на Скупштини указано, а у тежњи да се у наредном периоду укаже на неколико важнијих задатака у даљем раду задруга Скупштина доноси следеће

З А К Љ У Ч К Е

I.

У наредном периоду појачати рад органа управљања у задругама, а нарочито рад задружних савјета.

Сједнице органа чешће одржавају и солидније припремати материјале за сједнице, како би на основу њих чланови органа управљања имали јасан преглед рада и

проблематике задруге, што би им омогућило активно учешће у раду сједница односно у управљању.

На сједницама разматрати актуелна питања из рада задруга. Органи управљања поклониће посебну пажњу чувању, јачању и рационалном коришћењу задружних фондова и друштвених средстава које заједница даје на коришћење задругама. Због тога ови органи треба редовно на сједницама да расправљају о газдовању у задрузи и о коришћењу и стању средстава. Трошење средстава треба да се врши једино према претходно створеном и одобреном програму од стране органа управљања и на вај начин ограничавати субјективни утицај у располагању друштвеним средствима.

II.

Радити на даљем јачању развијању задружних економија водећи при томе рачуна о перспективи проширења, рентабилности производње, могућности кооперације са индивидуалним произвођачима, закупу и куповини земљишта проширујући задружне капацитете као социјалистичка језгра на селу.

Повећати сточни фонд код задруга које имају услова да обезбиједи и даље проширују крмну базу орјентишући се према природним условима и тржним захтјевима на узгој говеди, оваца, живине као и могућностима за тов стоке.

И даље тежити подизању дугогодишњих засада воћњака и винограда, гдје за то постоје услови, настојећи да се подижу на најсавременији начин уз примјену агротехнике ради обезбјеђења високих приноса.

Рационалније коришћење механизацију у пољопривреди не само на економијама задруга него и у обради земљишта у кооперацији и услугама приватним произвођачима настојећи да се што потпуније користе постојећи капацитети и према потребама и новим захтјевима набављају нове пољопривредне справе и машине.

III.

Развијати промет пољопривредних производа у земљорадничким задругама као важну привредну дјелатност. Уговарање производње и испоруке пољопривредних производа између индивидуалних пољопривредних произвођача, задруге и трговинске мреже треба да буду основа ове врсте промета.

Вршити промет репродукционог материјала настојећи да се повећа употреба минералних ђубрива и квалитетног сјемена код приватних произвођача а на задружним газдинствима да се користи у оним количини како то захтијева савремена агротехника у зависности од услова њене примјене у производњи.

Ради успјешнијег обављања промета задруге ће убудуће посветити далеко више пажње оспособљавању особља упосленог у овој дјелатности, стварању магацинског простора и посебне опреме.

IV.

Задруге које немају одговарајуће услове да се баве пољопривредном производњом јер немају свог газдинства или нијесу у стању да сарађују са индивидуалним произвођачима у производњи могу и даље да се баве дјелатностима као што су промет робе широке потрошње на мало, угоститељством, занатством и др. уколико су ове дјелатности друштвено-економски оправдане.

Бављење овим дјелатностима обавезује задруге да стварају такве објекте у опреми који обезбјеђују уредно снабдијевање и услуге какве захтијевају потрошачи.

V.

Наставити са израдом инвестиционих програма ради обезбјеђења средстава чијим улагањем треба да се обезбиједи јачање и развитак задруга као социјалистичких организација.

При изради инвестиционих програма и одабирању онога на шта уложити средства треба имати у виду да се улагања у првом реду врше тамо гдје ће бити обезбије-

џен најбољи економски резултат и омогућено што брже стварање основа за савремену пољопривредну производњу.

Перспективним планом предвидјети обим и намјену инвестиције које би уз већ постојећа инвестициона улагања дала компаксна рјешавања неопходна за правилну оријентацију задруга на оне гране производње које омогућују рентабилитет улагања.

VI.

Приступити ширем разрађивању и примјени начина награђивања по јединици производа у оним дјелатностима гдје се ово може спровести, у сточарству, ратарству, промету, а нарочито код оних задруга које стварају услове да постану добро организована и опремљена газдинства.

У пољопривредној производњи тежити да се постигне што нижа производна цијена и повећава укупна количина производа. Поклањати више пажње продуктивности рада ослобађајући се оних

службеника и радника код којих је радни ефекат мали и проучавати које дјелатности могу бити најкорисније и најбоље обављене, користећи при томе боља технолошка рјешења и савременију опрему.

VII.

Водити бригу о даљем уздизању кадрова у здружним организацијама путем школовања, стипендирања, организовањем семинара, курсева, савјетовања итд.

При свему овоме треба водити рачуна о потребама задруга у кадровима, с обзиром на постојеће дјелатности и њихов развој као и прихватање нових дјелатности.

Треба обезбједити материјална средства за уздизање кадрова који ће помоћи задружним организацијама у њиховом раду.

У зависности од потреба задруге поједнако водити рачуна о оним који раде као службеници у задрузи и о стварању квалификованих радника за пољопривредну производњу и остле дјелатности.

VIII скупштина Друштва пољопривредних инжењера и техничара Црне Горе

У Титограду је 29 маја ове године, одржана VIII годишња скупштина Друштва пољопривредних инжењера и техничара НР Црне Горе.

Поред 45 делегата, чланова Друштва пољопривредних инжењера и техничара, Скупштини су као гости присуствовали другови Владо Стругар, претседник Пољопривредно-шумарске коморе НРЦГ, Спасоје Шарац, претседник Главног Задружног савеза НРЦГ и Инг. Богољуб Ђулафић, секретар Друштва инжењера и техничара Црне Горе.

Рад Скупштине одвијао се према следећем дневном реду:

1. Отварање Скупштине;
2. Избор радног претседништва, записничара и овјерача записника;

3. Избор изборне комисије и комисије за закључке;

4. Извјештај о раду Управног и Надзорног одбора и благајне.

5. Дискусија по поднијетим извјештајима;

6. Давање разрјешница Управног и Надзорног одбору;

7. Избор новог управног и надзорног одбора;

8. Реферат: Савремени принципи пољопривредне производње и њихова примјена код нас;

9. Доношење закључака; и

10. Разно.

Послије читања извјештаја о раду Управног и Надзорног одбора и стручног реферата, отворена је дискусија у којој је узело учешћа више чланова Друштва. У дискусији су учествовали и другови Инг.

Душан Асановић, секретар Секретаријата за пољопривреду и шумарство И. В. НРЦГ и Владо Стругар, претседник Пољопривредно-шумарске коморе НРЦГ.

На крају је изабан нови Управни и Надзорни одбор у следећем саставу:

Управни одбор

1. Инг. Марко Улићевић, претседник
2. Инг. Жарко Калезић, секретар
3. Инг. Марко Мићуновић

Надзорни одбор

1. Инг. Слободан Мркић
2. Инг. Милица Брајовић
3. Инг. Вељко Миљановић

Закључци

ОСМЕ РЕДОВНЕ СКУПШТИНЕ ДРУШТВА ПОЉОПРИВРЕДНИХ ИНЖЕЊЕРА И ТЕХНИЧАРА НР ЦРНЕ ГОРЕ

На основу поднијетог извјештаја о раду Друштва у периоду од Седме скупштине одржане априла 1958 године, стручног реферата о принципима савремене пољопривредне производње и њихове примјене у Црној Гори и дискусије Скупштина је донијела следеће закључке:

I

— Друштво пољопривредних инжењера и техничара НРЦГ усмјеравало је своју активност на извршавање задатака које је пред њега постављала социјалистичка изградња наше земље те је узимало активног учешћа при рјешавању свих проблема из области пољопривреде.

— Активност Друштва одвијала се у првом реду преко осам подружница као основних организација Друштва преко Управног одбора кроз Друштво инжењера и техничара и појединачним учешћем његових чланова. Кроз свој рад друштво се већ афирмисало као значајан чинилац у нашем друштвеном кретању, у практичном рјешавању појединих производних задатака, стручном усавршавању свога чланства пропагирању и ширењу савремених принципа пољопривреде и њиховој примјени у пракси.

— И поред постигнутих резултата, у току последње двије године примијењено је слабљење активности неких подружница до чега је углавном дошло због субјективних слабости, а дијелом због честог премјештања чланства и административно територијалних промјена, широког подручја које су обухватиле поједине подружнице и др. Због тога је нужно и даље организационо јачати наше Друштво кроз чвршће повезивање са подружницама кроз чешће припремљеније и садржајније састанке и савјетовања, настојећи да се чланством и радом обухвате сви пољопривредни стручњаци. У Даниловграду, Херцеговном и Улцињу треба организовати нове подружнице, а то треба учинети и у свим другим мјестима гдје буде више пољопривредних стручњака.

Прикупити све потребне податке о пољопривредним инжењерима и техничарима, студентима агрономије и ученицима пољопривредних школа са подручја нашег друштва који су дали своје животе у Народноослободилачкој борби и подићи споменик плочу са њиховим именима у згради Пољопривредног института у Титограду.

II

Пољопривреда Црне Горе у свијетлу пројектоване изградње нових саобраћајних веза, а нарочито железничке пруге Београд — Бар добија огроман стимуланс за даљи развој. Њој се тиме омогућује излаз из локалних оквира и оријентација на југословенско и спољно тржиште.

Насупрот ранијим гледањима да због релативно оскудног земљишног фонда и посебних орографских услова Црна Гора није много интересна са гледишта савремене пољопривредне производње, Скупштина је једнодушно стала на гледиште да у равницама и пољима, нарочито у јужном дијелу Црне Горе, постоје вавредно повољни природни услови за организацију веома интензивне пољопривреде.

Скупштина усваја савремене концепције за индустријализацију пољопривредне производње за јачање и развијање социјалистичког сектора у пољопривреди те проширења социјалистичких односа на селу као основу за добијање обилна јефтиних пољопривредних производа и подизање стандарда наших радних људи.

Организацијом крупних пољопривредних комбината у Улцињском Пољу и Зетско — Бјелопавличкој Равници као и модерних пољопривредних газдинстава у Суторинском, Грбаљском и Црмничком Пољу и у долини Лима на савременим начинима и схватањима оствариће се огроман напредак у црногорској пољопривреди. Мјесто запуштених површина, а у неким случајевима и баруштина, створиће се најинтензивнија производња. У том правцу постављају се пред

наше пољопривредне стручњаке веома значајни задаци на разради одговарајућих пројеката и њихове реализације.

Производња за тржиште великих количина квалитетних биљних и сточних производа на бази најсвестранијег и најпотпунијег коришћења еколошких услова треба да буде основа за нашу даљу оријентацију.

Наше Друштво и све његове подружнице морају настојати да се сви пољопривредни стручњаци упознају са најсавременијим технолошким процесима и организационим принципима пољопривредне производње. У том циљу треба организовати колективне и појединачне посјете узорним пољопривредним објектима, предавање у оквиру подружница и семинаре из појединих области. Исто тако часопис „Наша пољопривреда“ више оријентисати на упознавање читалаца са врхунским достигнућима савремене пољопривредне науке и праксе.

III

Индустријском револуцијом која се започиње у нашој пољопривреди Друштво пољопривредних инжењера и техничара које у њој треба да одигра веома истакнуту улогу добило је нов садржај и огромно поље рада. Зато се пред наше Друштво све његове организације и чланове поставља да у тијесној сарадњи са органима власти, привредним удружењима и другим политичким и друштвеним организацијама до максимума развијати своју активност на рјешењу основних проблема наше пољопривреде и њеног социјалистичког преображаја.

Закључци годишње скупштине Друштва шумарских инжењера и техничара Црне Горе

Другог априла ове године одржана је у Титограду годишња скупштина Друштва шумарских инжењера и техничара Црне Горе. Скупштина је расправљала о нај-

актуелнијим проблемима у шумарству и дрвној индустрији Црне Горе као и о досадашњем раду секција на терену и Друштва као целине.

У циљу побољшања рада Друштва и унапређења шумарске службе у Црној Гори Скупштина је донијела следеће закључке:

— Појачати цјелокупни рад Друштва као цјелине;

— Остварити тијесну сарадњу са масовним друштвеним и политичким организацијама јер ће се преко њих најлакше моћи спровести пропаганда односно упознати их са проблемима на пољу шумарства и дрвне индустрије;

— У сврху бољег упознавања проблема шумарске привреде организовати стручна савјетовања за чланове Друштва;

— Организовати савјетовања, семинаре, предавања и стручне екскурзије за чланове Друштва у сврху њиховог бољег стручног усавршавања;

— Посветити више бриге и пружити вишу помоћ Друштву шумарско-техничког помоћног особља;

— Водити сталну бригу о материјалном положају чланова Друштва како у погледу награђивања тако и у погледу њиховог запошљавања;

— Код органа власти на терену настојати да се стручни шумарски кадар распореди на одговарајућа мјеста и да се у погледу награђивања изједначи са стручњацима осталих струка;

— Супроставити се тежњи подизања малих пилања и погона који немају услова за рационално коришћење сировина;

— Настојати да се годишњи планови шумско-узгојних радова у потпуности изврше код свих шумских газдинства, водећи посебну бригу о квалитету изведених радова;

— Супроставити се тежњи прекорачења годишњих планова сјеча било да се ради о прекорачењу плана сјеча у шумама друштвене или приватне својине;

— С обзиром на низ врло актуелних проблема са којима је суочена шумска привреда организовати савјетовање на којему би учествовали претставници свих шумских газдинства, дрвно-индустријских предузећа и заинтересованих републичких органа;

— Проучити могућности преузимања експлоатације шума од стране шумских газдинстава и њихове организације као предузећа.

— Сви чланови друштва који раде на терену треба да пруже пуну помоћ и узму видног учешћа у разграничавању шума приватног и друштвеног сектора;

— У погледу припреме предлога годишњих планова сјеча треба да се оствари боља сарадња између шумских газдинства и Завода за привредно планирање Црне Горе.

Сточарство у Холандији, Енглеској и Шведској

Сточарство се у овим земљама налази на врло високом производном нивоу, тако да се на производњи млијека те земље налазе на врху лествице свјетске производње млијека по крави (Холандија 4.000 кг. млијека годишње по крави).

На развој сточарства у тим земљама повољно је утицала индустрија, која се све више развијала, а самим тим су и потребе за сточарским производима све више расле. Развој саобраћаја и трговине омогућавао је сточарима да лакше и брже реализују производе своје стоке, а сточарство тиме

постаје све сигурнија грана привређивања. Сточари сами врше селекцију своје стоке већ од давнина (фризијски сточари су већ 1733 године продали иностранству око 30.000 грла говеди). Иако је та селекција била примитивна и непланска она је ипак утицала на формирање одређених пасмина и типова стоке. Планска, организована селекција стоке почиње удруживањем сточара у узгајачка друштва, која оснивају матичне књиге за поједине врсте стоке. Фризијска матична књига за говеда (Хердбук) основана је 1879 године.

Путем ових књига води се детаљна евиденција о производним својствима уматичене стоке, о подмлатку, о наслеђеним својствима итд. Организација која води ову администрацију активно се бави питањима здравствене заштите стоке, примјене вјештачког осјеменавања у запатима својих чланова, организује смотре и изложбе стоке, сарађује са свим службама и на свим проблемима које воде унапређењу сточарства. Постоје врло строги услови које треба испунити да се једно грло може уписати у матичну књигу. Они се односе како на поријекло, тако и на екстеријер (изглед грла) и на производна својства, тако да су у матичним књигама уписана само најбоља грла.

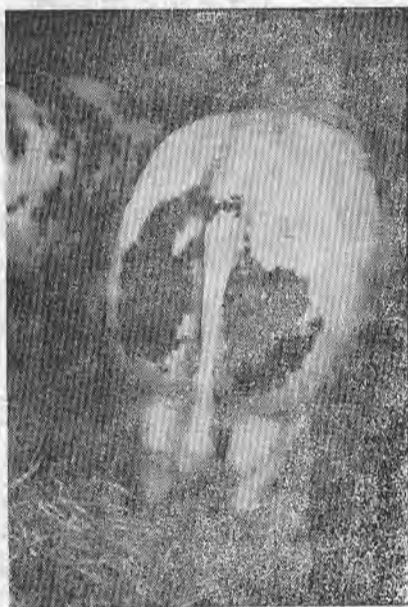
Напоре сточара у њиховом настојању помаже добро организована сточарска служба. Постоји и читав низ других служби, удружења и организација које истовремено дјелују у правцу подизања сточарства на квалитетнији ниво.

Сточарска су газдинства у овим земљама већином усмјерена на производњу одређене врсте производа — месо, млијеко, јаја. Организација таквих газдинства је једноставнија, али се од сточара тражи добро познавање технолошког процеса производње.

Поред удружења одгајивача стоке која у Холандији претстављају основну организацију сточарске производње постоје удружења за контролу производности стоке. Ова мјесна удружења врше контролу мљечности док саму контролу квалитета млијека врше дипломирани контролори.

Постоји централна и провинцијске службе за контролу мљечности. Ова служба има велики утицај на селекцију стоке. Провинцијске службе обрађују све податке и годишње издају службене извјештаје којима се користи матично књиговодство и друге организације које се баве унапређењем сточарске производње. Рад провинцијских служби контролише централна служба за контролу мљечности.

Широко разграната мрежа млекара примјерним цијенама стимулира сточаре за бољу и квалитетнију производњу. Млијеко се може продавати само млекарима, те је тиме осигурана хигијенска преграда млијека и мљечних произво-

Утовљено говече

да. Млекарске организације се у посљедње вријеме не задовољавају постотком масти у млијеку, с обзиром на оштру конкуренцију и хиперпродукцију маслаца на светском тржишту, већ иду на одређивање постотка бјеланчевина у млијеку. Млекаре су привредне организације организоване већином на задружној основи. Задружне млекаре не примају млијеко од нечланова, те је тако организована двострука контрола мљечности. Овакве млекаре имају и своје лабораторије са картотекама у којима се региструју сва грла чије се млијеко продаје млекари. Ту се за свако грло води здравствена евиденција на основу резултата претражених узрока млијека у лабо-

раторију. На тај начин се откривају и излучују из узгоја сви реактори сумњиви на одређене узгојне болести.

Постоји већи број института које су основали удружени произвођачи у циљу превенирања и лијечења своје стоке, које они сами финансирају. Институту имају добро уређену корготеку са посебним картоном свако грло, гдје се евидентирају резултати претрага и предузетих интервенција. Институту воде углавном борбу против заразних и паразитарних обољења стоке и имају обавезу да најмање два пута годишње испитају сву стоку.

Питања квалитативне исхране стоке је рјешено. Постоје фабрике концентроване сточне хране које власницима дају избалансирани концентрат према врсти, добу и производној намјени животиње, што условљава високу производњу у сточарству. За разне анализе трава и педалашке испитивања земљишта, сточарима стоје на располагање одговарајући институти од којих добијају савјете, што да додају храни да би била потпунија, односно које ђубриво да користе за своје ливаде да би квалитет трава био бољи. Наука се данас у тим земљама бази финесам у исхрани стоке као нпр. питањем исхране стоке само силажом, питањем квалитета силаже, питањем вјештачки сушеног сијена за исхрану стоке итд.

Питање сточног промета и контрола здравствене заштите стоке врше се без потешкоћа, јер су сва грла обиљежена или бројем матичне књиге или бројем службе контроле мљечности или службе вјештачког осјемењавања. С обзиром да је свако грло стоке за власнике драгоцјено, готово и нема прелажења стоке из руке у руку, сем за извоз.

Широко разграната пољопривредна, односно сточарско савјетодавна служба је под руководством сточарског одјељења министарства пољопривреде. У провинцијама је ова служба код органа власти. Шеф једне такве провинцијске сточарско-савјетодавне службе је

инжењер агрономије, а њему у раду помаже неколико асистената.

Сви ови стручњаци раде директно са сточарима у погонима давајући му савјете по свим питањима која их интересују као нпр., набавку крмива, одређивање оброка за поједине категорије стоке, питања у вези испаше и њега стоке, израде економске рачунице, једном рјечју они обрађују комплетну проблематику узгоја стоке. Ова служба располаже и својим погонима гдје се примењују најсавременије научне тековине, чији су резултати одлучујући за њихово увођење у широку праксу. Ова служба сарађује са другим службама као што су служба вјештачког осјемењавања стоке, служба контроле мљечности и друге. Постоје савјетодавне службе за поједине врсте стоке.

Организација производње у свињојству је готово у свим земљама иста. За унапређење свињојства брине се свињојске организације које су обједињене у земаљским матичним књигама. Као основа за унапређење производње служе станице за испитивање товне способности свиња. У њима се испитују и оцењују нерастови и крмаче према потомцима с обзиром на брзину прираста, искоришћавање хране квалитет славине и меса, те с обзиром на прикладност производње „бекона“.

Посебно је интересантна производња меса у Шведској. У тој земљи постоје задружне организације произвођача, такозване клаоничке задруге. Шведски су се произвођачи укључили у те задруге за вријеме свјетске економске кризе тридесетих година овог вијеха. Све су те задруге којих има око 60 на броју обједињене у савезу задруга за Шведску. Те организације посједују своје индустријске клаонице за све врсте стоке. Чланови задруге су дужни да сву своју стоку за клање лиферују својој организацији, док је задруга дужна да преузима сву стоку за клање од својих чланова. Плаћање стоке врши се на основу клаоничке тежине и квалитета меса. Оцјена квалитета врши се на основу главних

особина меса као што су: боја, структура и конзистенција меса, те количина масти (постоји посебан правилник за сврставање меса у класе).

Овакав начин производње меса стимулира сточара на што квалитетнију и одређенију производњу. Савјетодавна служба тих клаоница на основу резултата класификације меса даје савјете у погледу правилне исхране, држање, итд. Осим тога те организације издржавају заводе који врше истраживања на подручју производње и технологије меса и месних производа.

Клаонице се налазе у центрима производње стоке за клање и из њих се транспортује месо на велике удаљености до потрошачких центара јер су дошли до закључака да је боље транспортовати месо него живу стоку. Овај систем задружних клаоница производи око 80% меса у земљи и на тај начин систем комуналних клаоница у великим градовима Шврдске изумири.

Такође је интересантна организација перадарске производње у Холандији, гдје је селекција перади осигурана у малом броју по-

гона, а таквом организацијом је омогућена и изванредна здравствена заштита перади, с обзиром на неке опасне болести као што су леукоза, салмонелоза, туберкулоза итд. Та организација је сљедећа:

Погони за узгој перади врше селекцију, укрштање, и узгој нових раса. Има их око 150. Они имају инкубаторе и продају једнодневне пилиће, а смију их продавати само погонима за умножавање.

Погона за умножавање у Холандији има око 4.000. Они гаје неколико хиљада перади размјештених у кокошинцима од по неколико стотина комада. Ови погони производе само јаја за ваљење и смију их продавати само погонима за ваљење.

Погона за ваљење има око 700. У њима се производе једнодневни пилићи којима се одмах одреди пол. Женски и мушки пилићи продају се погонима за производњу јаја или погонима за производњу перади за клање.

Вет. Милаило Петковић